

Hvordan fikk gamle Hunn kirke sin spesielle utforming?

Gamle Hunn kirke ble innviet i 1822 og revet til fordel for ny kirke i Gjøvik i 1881. Det finnes ikke mange bilder av Hunn kirke men tilstrekkelig til at en kan fastslå at forbindelsen til Åmot kirke i Torpa er uomtvistelig. Åmot kirke er også svært lik Jevnaker kirke. En hovedforskjell er at Åmot, i likhet med Hunn, har midtstilt tårn. På Jevnaker har kirken et høyt tårn i vestenden. Denne artikkelen er et forsøk på å klarlegge hvordan det gikk til at disse kirkene ble oppført så like.

Som på andre steder sto det så vel i Torpa som i Vardal dårlig til med mange kirker. Én årsak var at kong Fredrik II fra 1722 solgte halvparten av norske kirker for å bedre tilstanden i sin egen statskasse. Bønder, embedsmenn, prester og hele menigheter var kjøpere. Er hovedmotiv for mange av disse var å få hånd om jordarealer som lå til kirkene. Det ble derfor ikke brukt nok midler på vedlikehold og fornyelse, med forfall til følge. Stor befolkningstilvekst førte også til at de gamle kirkene ble for små. Det ble derfor ofte ført langvarige diskusjoner og prosesser for å avklare plassering og utforming av nye kirker.

Vardals kirker

I Vardal var det fra gammel tid tre kirker, hovedkirken på Haug og annekskirkene på Hunn og Braastad. Alle tre kirkene ble av kongen solgt til presten Jens Holmboe i 1723. Imidlertid innløste almuen kirkene igjen i 1792. I 1801 brant hovedkirken men almuen klarte med stor oppofrelse å få denne gjenoppbygd slik at den kunne innvies i 1803. Som om ikke dette var nok kom stiftsdireksjonen med pålegg: «uopholdeligen af ny at opbygge de 2de andre Præstgjeldets tilhørende Annex-Kirker, Hund og Braastad, da disse formedelst Folkemængdens Tilvext ere for smaa, og desuden af Ælde i brøstfædig Tilstand».

Med bakgrunn i det tunge løftet de hadde hatt med gjenoppbygging av hovedkirken søkte vardølene om å få slippe med å bygge én ny annekskirke istedenfor de to gamle. De argumenterte med at de lå bare en fjerding veg fra hverandre og i en liten bygd. De mente at det måtte holde å bygge en større kirke på et lagelig sted. Det var på denne tiden krigstilstander, og vardølene ba om å få vente med bygging til krigen var over.

I 1808 ga kongen tillatelse til at det kunne bygges ny rommelig kirke på Hunn så snart det ble fred. I mellomtiden skulle de gamle holdes i orden. Det skulle enda gå 10 år før bygging kom i gang på en ny tomt som Jacob Hund stilte til disposisjon. Denne lå på høyden ovenfor gardstunet. Den gamle kirketomta med kirkegard gikk tilbake til garden. I 1821 ble den nye Hunn kirke innviet og den gamle revet. Året etter ble også Braastad kirke tatt ned.

Den nye Hunn-kirken ble lagt på høyden midt på kirkegården og fikk en ruvende posisjon i landskapet. Den var av den nye åttekanttypen som ble populær i kirkesammenheng på slutten av 1700-tallet. Forbildet var Vang kirke på Hedemarken og Åmot og Jevnaker kirker fikk også samme utforming.

De Philske kirker

Abraham Pihl, som var sogneprest i Vang på Hedemarken, har fått sitt navn knyttet til flere kirker: Vang (1810), Hunn (1821), Åmot (1823) og Jevnaker (1834). Pihl skal ha utformet Vang kirke og stått for byggingen av denne. Fra midten av 1700-tallet ble sentralkirker vanlige i Norge, og planløsningene ble gode eksempler på dette. Noen mener at Pihl skal ha laget en modell i tre for bygging av de øvrige kirkene. Hunn kirke ble revet i 1881 mens Åmot og Jevnaker står, formodentlig slik som de ble bygget.

Alt tyder på at Hunn kirke var nærmest identisk lik nåværende Åmot kirke i Torpa: Innvendig må de ha vært like med Jevnaker kirke. Utvendig har Jevnaker kirke klokketårn over våpenhuset (i likhet

med Vang kirke) mens Åmot og Hunn har midtstilt tårn. Når det gjelder grunnplan viser oppmålingstegninger at Åmot og Jevnaker er helt like. Interiøret i Åmot og Jevnaker synes også å være helt likt, med galleriene og alterpartiet som dominerende elementer. Det finnes et fotografi av alterpartiet i Hunn kirke og dette viser en baldakin som bæres av fire massive søyler med prekestolalter imellom. Alterpartiene i kirkene Hunn, Åmot og Jevnaker synes å være identiske, bortsett fra søylehodene. Fasong og størrelse stemmer over ens men dekoren på disse er forskjellig. Søylehodene fra Vang er bevart og disse er dekorert i korintisk stil, helt forskjellig fra de øvrige. Det er også bevart ett søylehode fra Hunn.

Åmot kirke

Da Kind kirke i slutten av 1700-årene var blitt faretruende forfallen måtte det gjøres noe med den. Christian Sommerfelt (1746–1811) var amtmann i Christians Amt fra 1781 til han døde i 1811. Broren, Ole Hannibal Sommerfelt (1753–1821), overtok embetet og innehadde dette til sin død i 1821. Ole Hannibal Sommerfelt var kjent med forholdene for kirkene i Torpa helt fra brorens tid som amtmann. Han sammenkalte derfor 67 gardbrukere fra Aust- og Vest-Torpa til møte på Åmot 25. mars 1816. 43 kom og av dem protesterte bare 8 mot amtmannens forslag som førte til at det 28. april ble sendt Kongen en søknad med 34 underskrifter. I denne søknaden heter det at man var blitt enige om *«At Kind kirke skulle sløyfes, at den nye Kirke igjen skulle opbygges paa Gaarden Aamodt hvor Ejeren Lars Berg ville anvise den fornødne Plads uden Godtgjørelse, hvorhos Vest-Torpens Almue declarede sig villige til, ogsaa at sløyfe Lunde Gave-Kirke»*.

Den som satte seg i spissen for at kirken skulde bygges på Åmot var Syver Fossum. For å bevise at dette var Herrens vilje sa han at noen som gikk til dans hadde hørt kirkemusikk i luften ved det stedet man hadde tenkt å oppføre det nye gudshuset. Han skulle også ha tilbudt en god hest dersom amtmannen sørget for at kirken ble lagt på Åmot.

Stiftsdireksjonen anbefalte så denne søknaden om plasseringen, noe som ble stadfestet i kgl. resolusjon 14. september 1817. Imidlertid anså man søknaden for mangelfull. Den var vedlagt en tegning som viste et åttekantet kirkerom med lengde 30 alen og bredde 20 alen. I søknaden var tilføyet at kirkerommet skulle bygges 6 alen lengre. Departementet krevde at det skulle leveres «en hemsiktsmessig Tegning der fullkommen opplyser saa vel Kirkens indvendige Indretning som deres Størrelse og udvendige Anseende». 22. april 1818 oversendte Stiftsdireksjonen ny tegning til departementet med den bemerkning at *«det til Betyggelse for Kirken mod Lynild vilde være sikkrere at Taarnet istedenfor det visede Spir forsynes med en passende Kuppel hvilket formentlig ogsaa anbefaler sig fra Ziirlighedens side»*. Kuppelen ble imidlertid erstattet av et ordinært pyramideformet tak, noe som tydeligvis kunne godkjennes.

Etter seks års arbeid ble så Åmot kirke innviet 31. august 1823 av prost Hilt fra Nord-Aurdal. Den nylig tiltrådte biskop Christian Sørensen var forhindret fra å delta. Fraværende var også den nye sognepresten i Land, Peder Lundh, som kom fra tilsvarende embete i Vardal.

Jevnaker kirke

Den gamle Jevnaker kirke var fra 1100-tallet og bygget i stein. Den var dårlig vedlikeholdt og ble dessuten sterkt skadet ved ombygging rundt 1800. I 1832 ble den derfor revet. Jevnakers nåværende kirke ble reist i årene 1832-1834 på den samme tomten hvor den gamle sto. Jevnaker kirke er et typisk eksempel på sentralkirken som ble vanlig fra midten av 1700-tallet i Norge.

Kirken ble trolig oppført med Vang kirke på Hedmark som forbilde, både den ytre formen og takkonstruksjonen har likhetstrekk. Jevnaker er imidlertid en trekirke mens Vang er murkirke. I Jevnaker kirke er interiøret godt bevart, med prekestolalter fra kirkens oppførelsestid. Abraham Pihl oppgis som arkitekt, men Jevnaker kirke ble bygget over 10 år etter at Pihl var død. Det kan i stedet ha vært bergbyggmester Svend Aspås fra Røros som laget modell som ble sendt til Torpa da Åmot kirke skulle bygges i 1823. Denne modellen ble trolig brukt ved oppføring av Hunn kirke og trolig også Jevnaker kirke.

Imidlertid skiller Jevnaker kirke seg fra Hunn og Åmot ved at den har et høyt klokketårn i vestenden. De to øvrige har et mer beskjedent tårn plassert midt på taket. De som bygde Jevnaker kirke ønsket åpenbart at den i større grad skulle ligne Vang kirke som har et tilsvarende tårn. Byggekomitéen for Jevnaker kirke besto av bygdens beste menn, heriblant lensmann Anders Ohlsen som var født i 1796 på en husmannsplass under Fossen i Ringsaker. Han ble oppfostret av sogneprest Abraham Pihl i Vang. Som ung gutt må Anders Ohlsen ha opplevd brannen i Vang kirke i 1804 og den påfølgende prosessen med gjenoppbyggingen. Han ble lensmann på Jevnaker i 1827. Når Jevnaker kirke har fått tårnet med inspirasjon fra Vang, mens den for øvrig er lik Åmot og Hunn, er det nærliggende å tro at Anders Ohlsen har vært forbindelsen her.

Byggmester Svend Aspaas

Svend Aspaas (1736-1816) har fått sitt navn forbundet med mange kirkebygg. Han innehadde stillingen som underbyggmester ved Røros Kobberverk og hadde ansvaret for murarbeidene ved bygging av Røros kirke 1779-1794. Aspaas ledet oppføringen av Sør-Fron kirke 1786-1792 men man mener at han ikke hadde ansvaret for formgivingen. For byggingen av Stor-Elvdal kirke leverte han i 1807 byggetegninger og modell. Kirken sto imidlertid ikke ferdig før i 1821, fem år etter Aspaas' død. Under bygging av Vang kirke foretok Pihl sommeren 1806 på oppdrag fra kongen en reise på vel to måneder for å foreta astronomiske oppmålinger. I denne perioden engasjerte han Aspaas til å lede byggearbeidet. Han skriver selv i kallsboken at dette skjedde "*under min Vejledning*". Svend Aspaas synes ikke å ha hatt noen framtreddende stilling ved byggearbeidet og det er usannsynlig at han kan ha utført tegningene til kirken.

Sogneprest Abraham Pihl

Abraham Pihl (1756-1821) må ha vært et universalgeni i sin tid. Han ble født i Gausdal i 1756 som sønn av sogneprest Andreas Pihl og hustru Marthe Christine Flinthoug. Abraham Pihl startet sine studier i København i 1778 og tok teologisk embetseksamen i 1783. På presteseminaret studerte han samtidig med Fredrik Julius Bech som tok embetseksamen samme år. Bech skulle fra 1805 inneha embetet som biskop i Christians Amt. Bech og Pihl fikk derfor mye med hverandre å gjøre. Abraham Pihl gikk også gjennom omfattende studier i matematikk, mekanikk og astronomi. Fra 1789 var han sogneprest i Vang på Hedemarken. Helt siden middelalderen var det vanlig at presten måtte lære seg astronomi i det dette var nødvendig for å holde rede på kalenderen og de kirkelige høytidsdagene. Pihl hadde åpenbart legning og interesse for astronomi, og han hadde på oppdrag for kongen i København stillingen som astronomisk observatør i Norge i perioden 1786-1811.

Til bruk i dette arbeidet laget han instrumenter som kronometer og teleskop, og han var også viden kjent som klokkegjører. Linser til teleskopene ble også slipt hos sognepresten i Vang med en utrolig kvalitet som svenske Sven Nilsson beskrev i 1816: «*I glasslipning er han lika långt hunnen som de bästa engelska konstnärer*». Pihl drev prestegården og engasjerte seg i utvikling av jordbruket og utstyret som trengtes. Hans engasjement på verdslige områder førte til at han ble anklaget for å forsømme sine kirkelige plikter uten at dette førte fram. Han var også arkitekt og tegnet den nye Vang kirke da denne skulle bygges opp igjen etter brannen i 1804. Til grunn for utformingen av den nye kirken lå kirken i Sør-Fron som Pihl besøkte på en studietur i 1804.

Sogneprest Peder Lundh

Peder Gregersen Lufton Lundh var født i Vang i 1750 som sønn av Gregers Lundh og hustru Anne Margrethe Molbech. Gregers Lundh var prokurator i Vang fra 1742 og sorenskriver samme sted fra 1777. Peder Lundh var første gang gift med Marie Elisabeth Thinn. Hun døde etter å ha født parets første barn. Peder Lundh giftet seg igjen i 1784, denne gangen var bruden fra Gausdal og bar navnet Anne Marie Fougner f. 1766. Hun var datter av kaptein Eiliv Fougner i Follebu og hustru Abelone Hoel.

Peder Lundh studerte i København i to omganger i perioden 1769 til 1778. Han kom til Fron som residerende kapellan i 1778 og ble der i 11 år. I 1789 ble han utnevnt til sogneprest i Vardal hvor han virket til 1822. Den 7. februar dette år ble han utnevnt til sogneprest i Land hvor han forble til han ble pensjonert i 1827.

Biskop Frederik Julius Bech

Frederik Julius Bech var biskop i Akershus Stift 1805-1822. Han har blitt regnet som en typisk opplysningsgeistlig. Trass i hans teologiske doktorgrad var han nok ikke noen stor teolog eller vitenskapsmann, men han var lidenskapelig opptatt av skolevesen og folkeopplysning. Han ble utnevnt til biskop i Akershus stift i 1805 og ble med det geistlig overordnet for sin tidligere medstudent Abraham Pihl. Som ganske fersk i dette embetet besøkte han Stor-Elvdal i 1806.

Stor-Elvdal kirke er ikke regnet blant de philske kirker, men er åttekantet med Røros kirke som forbilde. Den ble bygget i perioden 1807 til 1821. Den 30 august 1806 innvilget det kongelige danske kancelli ansøkningsen om tillatelse til bygging etter at biskop Bech hadde vært på stedet og approbert kirketomten. Dette viser at biskopen hadde et aktivt forhold til prosjektet og selvfølgelig også til valg av utforming av kirkebygget. Mens Bech var biskop ble de philske kirker utformet og han må ha utøvd den øverste myndighet i disse byggesakene.

Hvordan kom man fram til byggekonseptet?

Impulser til den særegne utformingen av de philske kirker må komme fra Røros. Sør-Fron kirke er preget av stilen ved Røros kirke og Svend Aspaas var sterkt involvert ved bygging av begge. Da Abraham Pihl søkte inspirasjon til gjenoppbygging av Vang kirke reiste han til Fron for å studere kirkebyggingen der. Der må han ha hatt kontakt med Peder Lundh som var residerende kapellan. Den høyeste geistlige myndigheten, som skulle godkjenne nye kirkebygg, var biskop Fredrik Julius Bech. Han innehadde denne myndigheten for kirkene Vang, Åmot og Hunn.

Det geistlige miljøet på denne tiden kunne ikke være større enn at «alle kjente alle». Alle disse kirkene er bygget i streng empirestil som var tidens mote. De tilfredsstilte også de krav som ny liturgi stilte og det var nok ikke vanskelig velge noe velprøvd for nye kirkebygg.

Det må ha vært biskop Bech som hadde den styrende rollen i disse byggeprosjektene. Etter at Vang kirke var ferdig i 1810 sto Åmot for tur. Her ble det en langvarig prosess med valg av bygningsform. Den første søknaden ble ledsaget av en tegning som ikke kunne godkjennes. Den neste varianten gikk det bedre med, og den ble da godkjent som byggetegning. Det var ikke snakk om noen tremodell i denne fasen. Denne kom først da Hunn skulle bygges. Byggeprosessene for Hunn og Åmot gikk delvis parallelt og det var ikke unaturlig om en tremodell ble laget basert på byggetegningene. Denne kan ha vært benyttet først for Hunn og så for Åmot.

Albert Christensen kom til Gjøvik som femåring i 1860. Han var tredreier og utførte dreiearbeidene ved Gjøvik kirke. I forbindelse med sin 75-årsdag ble han intervjuet av avisen «Velgeren». Han uttaler seg her kritisk om riving av Hunn kirke: «*Det var vandalisme av rang at dette gamle gudshus blev tatt bort. I hele landet hadde vi bare 6 kirker av denne art, alt laget etter en modell utført av en torping. Men det nytter lite å jamre, kirken er borte og tapet uerstattelig*». Så, kanskje han hadde rett. Modellen kan ha vært laget i Torpa, men først brukt til å bygge Hunn kirke etter.

Søyletoppen fra Hunn kirke.

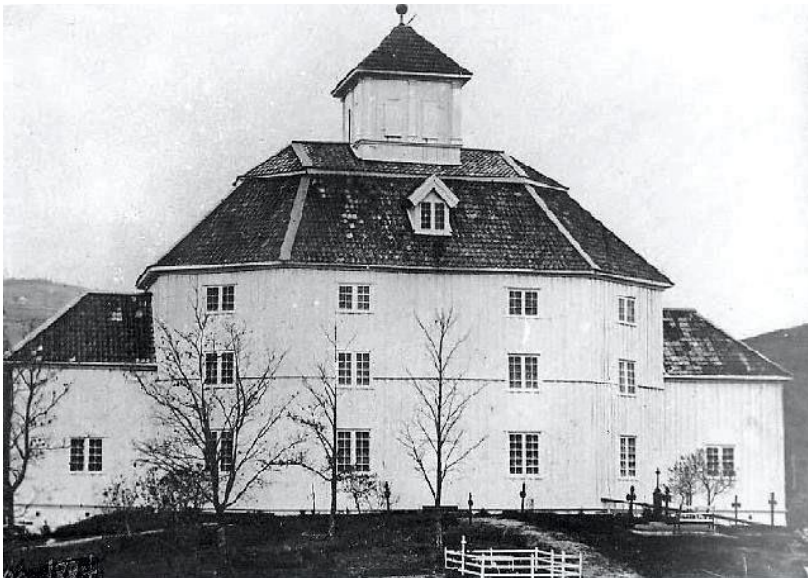
I våpenhuset i Gjøvik kirke er plassert en søyle. Toppen, kapitélet, på denne søylen stammer fra gamle Hunn kirke. Da Gjøvik kirke skulle bygges i 1881/1882 forutsatte givernes av midler til bygget, ekteparet Julie og Martin Engelhardt Hoff, at Hunn kirke skulle rives og at materialene skulle benyttes til bygging av den nye Gjøvik kirke. Forbildene for åttekantede kirker i Norge, Røros, Sør-Fron og

Vang, er bygget i murverk. I likhet med Åmot og Jevnaker var Hunn kirke bygget i laftet tømmer. Gardene i sognet var pliktige til å skaffe tømmer til byggingen, utlignet etter matrikkelskylden. Da kirken ble revet i 1881 ble deler av materialene brukt i den nye kirken og resten tilbakeført til de gardene som hadde levert tømmer til Hunn. Berg gård fikk da blant annet panel som ble benyttet til himling i fjøset samt to søyletopper. På Berg ble søyletoppene benyttet som understell på utebord på en veranda utenfor hovedbygningen hvor de antakeligvis sto ute hele året. Natt til 22. februar 1970 brant denne bygningen og gårdens folk, familien Lied, kom seg med nød og neppe ut. Det var ikke mulig å redde noe av innboet i huset, men man klarte å berge den ene søyletoppen fra flammene. Den andre gikk tapt, og den som nå står i Gjøvik kirke ble sterkt brannskadet på den ene siden.

Søyletoppen ble etter brannen oppbevart på stabburet på garden som siden har vært gjennom to eierskifter. Etter hvert forsvant kunnskapen om hvilken gjenstand dette var. Høsten 2014 ble den gjenoppdaget på Berg Gård og eieren, Kjartan Aas, ga den i gave til kirken. Søyletoppen er utstilt i den forfatning som den hadde da den ble gjenfunnet på Berg. Søylene og sokkelen er utført etter modell av søylene i Åmot og Jevnaker kirker.

Stolpen fra Hunn kirke

På By i Vardal har det gjennom flere generasjoner og eierskifter blitt oppbevart en åttekantet stolpe som etter overleveringene skulle stamme fra Hunn kirke. Det var klart at denne måtte ha hatt en funksjon i et takkonstruksjon, den åttekantede formen med åtte utsparinger i toppen gjorde det nærliggende å forbinde den med Hunn kirke. For å finne ut om dette kunne være riktig var det naturlig å undersøke takkonstruksjonen i tvillingkirken; Åmot kirke i Torpa. Dette brakte på det rene at Åmot har en tilsvarende stolpe i tårntaket som er formet som en firkantet pyramide. Stolpen bærer fire gradsperrer og fire mellomsperrer. Stolpens fasong har dermed ikke sammenheng med kirkerommets geometri. Eieren av By, Tom Tormodsen, var interessert i å deponere stolpen i gardsmuseet i Prestegarden hvor den nå er utstilt. Der finnes også en modell av takkonstruksjonen som viser hvordan stolpen var plassert.

Hunn kirke

Hunn kirke – alterparti

Åmot kirke

Åmot kirke – alterparti

Jevnaker kirke

Jevnaker kirke - alterparti